

A BRÜSSZELI NEMZETKÖZI LEVÉLTÁRI ÉS KÖNYVTÁRI KONGRESSZUS.

DR. ÁLDÁSY ANTALTÓL.

(Második közlemény.)

A levéltári szakosztály tárgyainak egyik legfontosabbja a levéltári tisztviselők kiképzése volt. E kérdés előadója Cuvelier József brüsszeli levéltárnok volt. Előadása a belga viszonyok ismertetéséből indult ki és ezekkel foglalkozott kizárólag. Belgiumban az állami levéltárak szolgálatába való belépés az 1895. június 14-iki királyi rendelet értelmében egy elméleti és egy gyakorlati vizsga letetéséhez van kötve. Az elméleti vizsga tárgyai a következők: középkori és újkori politikai történet, Belgium politikai története, a középkori és újkori intézmények. A gyakorlati vizsga tárgyai: paleographia és diplomatika, chronologiai, pecsétani és heraldikai ismeretekkel együtt, középkori latin nyelv, ó-francia és ó-flamand, modern flamand nyelv, továbbá a jelölt választása szerint angol, német, spanyol vagy olasz nyelv. Az elméleti vizsga alól föl vannak mentve azok, a kik a *docteur en philosophie et lettres* (*groupe histoire*) oklevéllel bírnak. A doktori fok elérése két vizsgálat letetéséhez van kötve. Az 1890. április 10-iki, a felsőbb oktatásról szóló törvény értelmében a doktoratust megelőző vizsga tárgyai a következők: *a)* fordítás latinból és egy latin szerzőnek interpretálása, *b)* francia vagy flamand irodalomtörténet és az újabbkori irodalom ismerete főbb vonásokban, *c)* moralphilosophia és logika, *d)* psychologia, *e)* ó-közép- és újkori politikai történet, *f)* Belgium belső, politikai története, *g)* a legújabb kor történetének ismerete, *h)* a római politikai intézmények ismerete, *i)* fordítás görögből és egy görög író magyarázata, *k)* történelmi és földrajzi gyakorlatok. A doktoratusi vizsga tárgyai a történelmi szakra a következők: 1. történelem encyclopaediája, 2. böl-

csészettörténet, 3. földrajz és annak története, 4. a görög és római, vagy a középkori és újkori intézmények ismerete, 5. történelmi módszertan (kritika) és annak alkalmazása a történelem valamelyik korszakára, 6. görög és római epigraphia, vagy középkori diplomatika és paleographia, 7. görög és római irodalomtörténet, vagy modern irodalomtörténet, 8. pedagogia és módszertan története, 9. egy, az elősorolt szakokon kívül a jelölt által szabadon választható szaktárgy. A jelölt ezenkívül tartozik nyomtatásban vagy kéziratban egy értekezést benyújtani és azt megvédelmezni. Azok a jelöltek, a kik ezenkívül az enseignement moyen tanárságára szóló képesítést is meg akarják szerezni, tartoznak egy a bizottság által meghatározott kérdésről nyilvános előadást tartani.

Cuvelier a belga levéltárnokok részére kvalifikációul a philosophiai doktoratust továbbra is megtartandónak véli, azzal a különbséggel, hogy néhány tárgyat mással kellene helyettesíteni, különösen a jogi ismeretekre fektetné a fősúlyt. Így a pedagogiát és módszertant a jogtörténettel kellene helyettesíteni, az utolsó 9. pontban a szabadon választott tárgy az archiveoeconomiával volna helyettesítendő, a melyre nézve gondoskodni kellene, hogy az egyetemeken előadassék. A nyilvános előadás helyett pedig a jelölt köteles volna kimutatni, hogy az egyetemen a közigazgatási jogot hallgatta. Az 1895-iki királyi rendelettel előírt gyakorlati vizsgálat letévése továbbra is kötelező maradna. Indítványa tehát az volt: mondja ki a kongresszus, hogy a levéltári szolgálatra szóló képesítés alapját történelmi képzettség tegye, azonban elengedhetetlen, hogy e történelmi képzettség jogi ismeretekkel kiegészíttessék és pedig jogtörténeti és közigazgatási jogi ismeretekkel, azonkívül az archiveoeconomiai tanfolyam hallgatása is kötelező.

A Cuvelier által fölvetett eszmék és indítvány kapcsán nagyobbszabású vita indult meg. Schlitter dr. az osztrák viszonyokat ismertette, a hol a levéltári szolgálatbalépés a bécsi Institut für oesterreichische Geschichtsforschung kurzusainak hallgatásához és az ott tartott vizsgálat sikeres letévééséhez van kötve. Bailieu a porosz viszonyokat ismertette, hol például az állami levéltárakban az ott alkalmazott voluntär gyakornokok részére gyakorlati kurzusok tartatnak, emellett az egyetemen

históriai tanulmányokat folytatnak és két évi gyakornokoskodás után egyetemi tanárok és levéltári tisztviselőkből alkotott bizottság előtt vizsgálatot tesznek, a mely azonban tisztán tudományos jellegű. Felszólaltak még Des Marez, Nelis és még többen, a kik a históriai kvalifikáció mellett foglaltak állást, kiegészítve azt jogi ismeretekkel, tehát a Cuvelier által kifejtett indítvány mellett foglaltak állást. Döry Ferencz a magyarországi viszonyokra való hivatkozással kifejtette, hogy ott, a hol, mint például nálunk Magyarországon, a levéltár abba a helyzetbe jöhet, hogy közjogi és egyéb jogi kérdésekben véleményt kell adni, a jogi kvalifikáció volna kívánatos elsősorban. A vita folyamán e sorok írója is felszólalt és ismertette az 1883:I. törvényczikk által az országos levéltár és a törvényhatósági levéltárak tisztviselői részére megállapított kvalifikációt. Cuveliernek az archioeconomicai előadások tartására vonatkozó kívánalmára, miután, ha ily kurzus hallgatása kötelezőleg kimondatik, annak megtartásáról is kell gondoskodni — megjegyeztem, hogy e tárgy az egyetemen a legcélszerűbben a történelmi segédtudományok tanára által volna előadható, lévén most már a legtöbb egyetemen a történelmi segédtudományoknak rendszeresített tanszéke. A vita befejezte után a szakosztály Cuvelier indítványát magáévá tette és ezt azután a kongresszus plenuma is elfogadta.

A kongresszus ezen itt felsorolt indítványokon kívül még két indítványt fogadott el, a melyek a szakosztályban nagyobb vitára nem szolgáltatnak alkalmat. Az egyik Győry Árpád bécsi udvari és állami levéltárnok indítványa volt. Európának nem egy államában fönnáll az a gyakorlat, hogy az állami levéltárakban a kutatási engedély idegen állam alattvalói részére felsőbb hatóság, a levéltárak fölött álló ministerium által adatik meg és az engedély megadása nem ritkán diplomáciai uton nyerhető csak meg, a mi természetesen, de még az esetben is, ha az engedélyt a levéltár javaslatára egyenesen a ministerium adja meg, huza-vonával és időveszteséggel jár. Győry Árpád indítványára a kongresszus kimondotta óhajul, hogy az engedély megadása körüli hosszadalmasabb eljárás lehetőleg szüntettessék meg és általában a kutatási engedély megadása lehetőleg rövid eljárás alapján történjék. Marius Barroux, Páris városának levéltárnoka pedig azt indítványozta, hogy mindazok a hivatalok, melyek irat-

tára valamikor a levéltár állományába fog átmenni, oly papiroost, tintát és egyéb íróeszközt használjanak, a melyek az iratok konzerválása és megmaradása tekintetében a legmesszebbmenő garanciát nyújtják.

III.

A fentebb ismertetett előadások azok közé tartoztak, a melyeknek kapcsán az illető előadó konkrét indítványt tett és indítványát a kongresszus el is fogadta. Rajtuk kívül a szakosztályban oly előadások is tartattak, a melyekkel kapcsolatosan indítvány nem tétetett, vagy ha tétetett is, a szakosztály azt elvetette. Ezen csoportban legelőször F. Pasquier haute-garonnei levéltárnok két előadásával kívánok foglalkozni, melyek egyike a magánlevéltárakkal, a másik a közjegyzői levéltárakkal foglalkozott.

Pasquier a magánlevéltárakról szóló előadásában behatóan fejtegette a magánlevéltárak fontosságát a történelmi kutatásra nézve. E levéltárak fontossága sokkal ismertebb, semhogy Pasquier erre vonatkozó fejtegetéseivel bővebben foglalkoznunk kellene, tudjuk azt, hogy egyes kérdésekre, politikai eseményekre a magánlevéltárak némelykor sokkalta fontosabb anyagot rejtenek magukban mint a közlevéltárak, úgy, hogy újabb időben mind nagyobb figyelmet fordítanak a magánlevéltárak rendszeres átkutatására és az esetleg veszendőbe induló anyag megmentésére, minthogy a magánlevéltárak őrzése nem mindig felel meg a tudományos követeléseknek. Magántulajdonról lévén szó, természetesen a hatóság beavatkozásáról szó nem lehet, legfőleg akkor, ha közhivatalban álló egyénről van szó, államférfiakról, van a hatóságnak joga pl. az illető halála után a hagyatékra kezét rátenni és az ott talált hivatalos iratokat és az ezekkel esetleg összefüggő magániratokat az állam részére átvenni. Még így is hány oly esetet ismerünk, a midőn hivatalos iratok, levelezések az illető családjánál maradtak és idővel piacra kerültek. Máskülönb a magánlevéltár tulajdonosa tehet a levéltárral a mit akar. Pasquier bővebben fejtegette mindezt és utalt arra, hogy magánlevéltárak megmentésére, a kutatás részére hozzáférhetővé tételére a magánérinkezés a legcélravezetőbb. Föl kell világosítani magán uton a levéltár tulajdonosát, hogy az oklevelek megőrzése és azoknak a tudományos kutatás részére

rendelkezésre bocsátása általános történelmi érdek, a melyhez esetleg még lokális és családi érdek is járulhat. A magánlevéltárakra nézve Franciaországban az ősiség megszűnése, a nemesi czimek és rangok eltörlése változott helyzetet teremtett. Régebben minden francia kastélynak meg volt a maga levéltára, a melyet a jelenben is, ha már meg van, őriznek ugyan, de arra, hogy annak anyaga újabb anyaggal kiegészíttessék és a levéltár tovább fejlesztessék, nem igen gondolnak. Franciaország egyes vidékein, így pl. Burgundiában, a nemesi családokban meg volt azonban az érzék az iránt, hogy a levéltárakat az elkallódástól meg kell menteni és a nemesi családok tömegesen helyezték el levéltáraikat Dijonban az Archives départementales-ban. Pasquier fejtegetései oda irányultak, hogy a magánlevéltáraknak nyilvános levéltárakban vagy gyűjteményekben való letéteményezése rendkívül kívánatos és óhajtható volna, ha ez minél tömegesebben és minél általánosabban történnék. A letéteményezésre az illető család önként is elhatározhatja magát, vagy pedig közvetítés útján történnék a letéteményezés. Pasquier ez alatt azt értette, hogy a vidéki tudományos, történelmi társaságok feladata volna a magánlevéltárak rendszeres felkutatása, számbavétele és e társaságok gondoskodhatnának arról, hogy a magánlevéltárak anyaga a nyilvánosság előtt is ismertté váljék és ezek a társaságok igyekeznének a tulajdonosokat rávenni, hogy levéltáraikat nyilvános levéltárakba vagy gyűjteményekbe beadják. Pasquier a tudományos társaságoknak a magánlevéltárakat illetőleg fontos szerepet tulajdonít, mert e társaságok közlönyeikben időről-időre közölhetnék az illető vidék magánlevéltárainak inventáriumait, regestáit, egyes oklevélszövegeket stb. Bretagneban pl. már mintegy két évtized előtt Estourbeillon marquis elnöklete alatt egy társaság alakult, a mely a breton levéltárak rendszeres nyilván tartását tűzte ki feladatául. Ennek a társaságnak több kötetre terjedő kiadványa is van, az «Inventaires des archives des châteaux bretons». Pasquier megfontolandónak tartja, vajjon bizonyos fokig nem valósíthatná meg az állam is a magánlevéltárak anyagának nyilvántartását. Ott, a hol az állami és törvényhatósági levéltárak anyaga rendszeresen, állami kiadásban megjelenő inventariumokban nyilván van tartva, mint pl. Franciaországban, időközönként lehetne egy-két füzetet vagy kötetet a

magánlevéltáraknak szentelni. Ennek a munkának elvégzésére az egyes départmentok levéltárnokai volnának hivatva, ha azonban a levéltárnok hivatalos elfoglaltsága miatt erre nem vállalkozhatnák, az állam megbízhatna vidékenkint egy képzett archivarius-paleographust, a ki igyekeznék a magánlevéltárakat átkutatni, anyagukat jegyzékbe foglalni és inventarizálni. Ezt a munkát kétféleképp lehetne végezni, vagy a helyszinén, vagy ha a levéltár tulajdonosa arra rábirható, valamely nyilvános levéltárban, pl. a legközelebbi törvényhatósági levéltárban, a hová a tulajdonos a levéltárat a feldolgozás idejére elhelyezi. Pasquier e fejtegetései támogatására felhossa Anglia példáját. Angliában 1869-ben a Historical Manuscripts commission-t létesítette a kormány, melynek feladatává tétetett a magánlevéltárakban őrzött történelmi becsű anyag feldolgozása. Az impulzust e bizottság alakítására maga Viktória királynő adta meg. Már most, ha valamely magánlevéltár tulajdonosa levéltárának anyagát rendeztetni akarja, nem kell egyebet tenni, mint e szándékát a bizottság elnökének bejelenteni. A mennyiben a levéltár tulajdonosa hajlandó a levéltárt a Record Office-ba beküldeni, a feldolgozás itt történik, ellenkező esetben a bizottság egy szakembert küld ki, a ki a munkát a helyszinén végzi el. A Record Office-ba beküldött iratokat feldolgozásuk után rendbe szedve, jegyzék kíséretével visszaküldik a tulajdonosnak. A jegyzéket azután, esetleg a fontosabb oklevelek szövegeivel együtt, nyomtatásban is kiadják. A bizottság kiadványai eddig körülbelül 100 kötetet tesznek ki. A költségeket az állam viseli. Angliában e bizottság működését idővel nemcsak a családi levéltárakra terjesztette ki, hanem más levéltárakra is, így községi levéltárakra, egyháziakra, hivatalos testületek levéltáraitra stb., a melyek Angliában a magánlevéltár fogalma alá esnek, de Franciaországban közlevéltáraknak tekintetnek és ennek megfelelőleg kezeltetnek.

Ezt az angol rendszert követendőnek állította fel Pasquier Franciaországra nézve is. Megvalósítását a közoktatásügyi miniszterium útján a Comité des Travaux Historiques igénybevételével véli eszközölhetőnek. Kívánja továbbá, hogy a közkönyvtáraknak és közlevéltáraknak kéziratairól és okleveleiről kiadott inventariumain kívül a magánlevéltárak inventariumai is tétesenek közzé.

Pasquier különben fejtegetései végén konkrét indítványt nem tett. Előadásával élénk vitát provokált. Bailieu különösen hangsúlyozta a magánlevéltárak fontosságát a történelmi kutatásra nézve, melyet példákkal is illusztrált. Felhozta többek között azt, hogy a Németországban politikai tekintetben is oly nagy szerepet játszott Rosenkränzler sectára nézve a közlevéltárak ügyszólván semmit nem tartalmaznak és a reájuk vonatkozó levéltári anyag egyes magánlevéltárakban található. Schlitter utalt arra, hogy Ausztriában a Kommission für neuere Geschichte Oesterreichs munkatervébe a magánlevéltárak anyagának nyilvántartását is fölvette.¹ Tscheglow az orosz viszonyokat ismertette, hol a magánlevéltárak körül a vidéki tudós társaságok fejtenek ki gondoskodást. Az alkalmat felhasználva e sorok írója is felszólalt és a M. N. Múzeumban elhelyezett családi levéltárak kezelési és őrzési módját röviden ismertette. A kérdés természetéből folyólag, de mert Pasquier indítványt nem is tett, a kongresszus konkrét határozatot nem hozott, de a szakosztály tagjai mind hangsúlyozták annak szükségét, hogy a magánlevéltárak őrzete és hozzáférhetősége szempontjából a legmesszebbmenőleg kellene gondoskodni. Gyakorlati megvalósítása ennek az óhajnak természetesen csak ott lehetséges, a hol a levéltári ügy akár államilag rendezve van, mint pl. Franciaországban, akár ott, a hol a levéltárak körül valamely tudós-társaság fejt ki gondoskodást, mint pl. a badeni nagyhercegségben a Badische Historische Kommission.

A magánlevéltárak kérdése a szakosztályi kérdések VI. pontja alá tartozott, a mely általában arról szólt, miféle rendszabályok volnának alkalmazandók az egyes államokban a kisebb levéltárak konzerválására nézve, értve e levéltárakon azokat, a melyek nincsenek levéltárnok gondjaira bízva. A központi bizottság e pont alá sorolta Pasquier itt ismertetett előadásán kívül Henry E. Woodsnak a massachusettsi nyilvános levéltárak biztosának előadását is, a mely ugyan nem tartatott meg, de a reá vonatkozó rapport a kongresszusnak bemutatott. Woods azokat a törvényes intézkedéseket ismerteti e rapportban, a melyeket Massachusetts állam a public records-ok körül tett.

Massachusettsban a public records-ok egy biztos alá tar-

¹ A Kommission ily tartalmú kiadványából eddig két füzet jelent meg.

toznak, a kinek feladata, hogy a nyilvános levéltárak biztonsága és állományuk megőrzése tekintetében a szükséges intézkedéseket megtegye. Minden hatóság és hivatal köteles iratai őrzésével egy hivatalnokot megbízni, továbbá a törvény előírja, hogy az iratok mindenütt tűzmentes helyiségekben, tűzbiztos szekrényekben őriztessenek, valamint hogy a szobának felszerelése is tűzbiztonság tekintetében garantiát adjon. A törvény ellen vétők 100 dollárig terjedő pénzbüntetéssel sújtatnak, azonkívül a kötelességüket nem teljesítő hivatalnokok is pénzbüntetés alá esnek, mely havi 20 dollárt tesz ki. E törvényes rendelkezések értelmében tehát — melyeket 1902-ben foglaltak össze egy külön törvényben — mindenütt vagy új tűzmentes épületek emelendők hatósági levéltárak részére, vagy a már meglévő épületekben tűzmentes helyiségekről kell gondoskodni, továbbá tűzbiztos szekrények szerzendők be. A levéltári biztos feladata kiterjed a levéltári anyag konzerválására is, különösen a használat által megrongált, megcsontult vagy szétmált iratok konzerválására, mely az ú. n. Emery-féle eljárás szerint történik, a mely ugyanis a megrongált iratot két vékony selyem vagy hasonló szövet darab közé helyezi el, vagyis az iratot mintegy átlátszó borítékkal látja el. A kötéseknél bőrkötés helyett vászon kötést alkalmaznak. Elő van továbbá írva, hogy a hivatalokban csak tartós papírt és el nem fakuló tintát szabad használni. A levéltári biztos évi 2500 dollár fizetést húz. Hatásköre kiterjed a tartományi, városi, egyházi levéltárakra, a plébániákra és egyházi intézményekre. Dologi kiadásra 2500 dollár áll rendelkezésére, de fel van hatalmazva szükség esetén ez összegben felül is költeni. Működéséről évenként jelentést tartozik tenni, megbízatása három esztendőre szól.

Rendkívül érdekes volt Pasquier előadása az archives notariales, a közjegyzői levéltárakról. A levéltáraknak ezt a fajtáját nálunk nem ismerik, ennek hazája többek között Franciaország, Olaszország, a hol *archivio notarilene* nevezik, Spanyolország. Ez országokban a közjegyzői levéltárak jelentősége a társadalmi, városi és vidéki élet, a kereskedelmi, ipari, földművelési stb. viszonyokra, szóval a mindennapi életre, a jogi, kulturális és gazdasági viszonyok és állapotokra nézve rendkívül nagy és ennek következtében állományuk ily irányban rendkívül becses

történelmi anyagot tartalmaz. E levéltárak helylyel-közzel a közép-korra mennek vissza. Pasquier speciálisan a franciaországiakról szól. Franciaországban a notariatusi intézményt 1535-ben I. Ferenc király szabályozta és ekkor elrendeltetett, hogy az iratok fogalmazványai is megőriztessenek. Eredetileg a közjegyzők beérték azzal, hogy az általuk végzett ügyletek, kiállított iratok rövid tartalmát jegyzékbe vették, később szokásba jött a fogalmazványok eltevése, míg végre a mondott évben a fogalmazványok megőrzése elrendeltetett. A közjegyzői levéltárak fontossága, tekintettel az intézmény működésére, kulturtörténeti, gazdaságtörténeti, jogtörténeti kutatások tekintetében megbecsülhetetlen, csak hogy az a baj, hogy ez a megbecsülhetetlen anyag, a mely néha két-három századra megy vissza, nem mindig őriztetik kellőképen. Pasquier rámutatott arra, hogy e levéltárak gyakran nedves pinczékben, sötét kamrákban vannak begyömöszölve, a hol a nedvesség és más viszontagság folytán a romlásnak és megsemmisülésnek vannak kitéve és a hol a kutatás, még ha meg is engedik, az anyag czélszerűtlen elhelyezése miatt leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik. A mellett foglalt tehát első sorban állást, történjék intézkedés arra nézve, hogy a régi közjegyzői levéltárak részére alkalmas központi helyiségek jelöltesenek ki, a hol a levéltárak régi részei elhelyezhetők legyenek, tehát egy központi levéltár léteftésére czélt. Ezzel együtt járna természetesen, hogy a központi levéltár alkalmas személyzettel láttassék el, mely az iratokat kezeli és szükség esetén a közjegyzőknek is rendelkezésére áll, mert nem mindegyik közjegyző képes XVII. század előtti iratokat olvasni. Pasquier ily központ létesítését főleg a megszünt közjegyzői levéltárakra nézve kívánja. A megszünt közjegyzőségck levéltárai a hatóság által rendesen egy másik közjegyzőnek adatnak át, a ki, maga is alig tudván sok esetben az iratok tömege miatt mozogni, ezt a neki átutalt anyagot jól-rosszul, padláson, pinczében és más hasonló helyeken igyekszik elhelyezni, a hol az iratok a romlásnak teljesen ki vannak téve. Pasquier azért azt kívánja, hogy első sorban arról történjék gondoskodás, hogy az egyes közjegyzői levéltárak régi iratai a megsemmisüléstől meg legyenek óva. Erre az előbb említett központ létesítését tartja legczélszerűbbnek, a mennyiben pedig egy ily külön központi levéltár

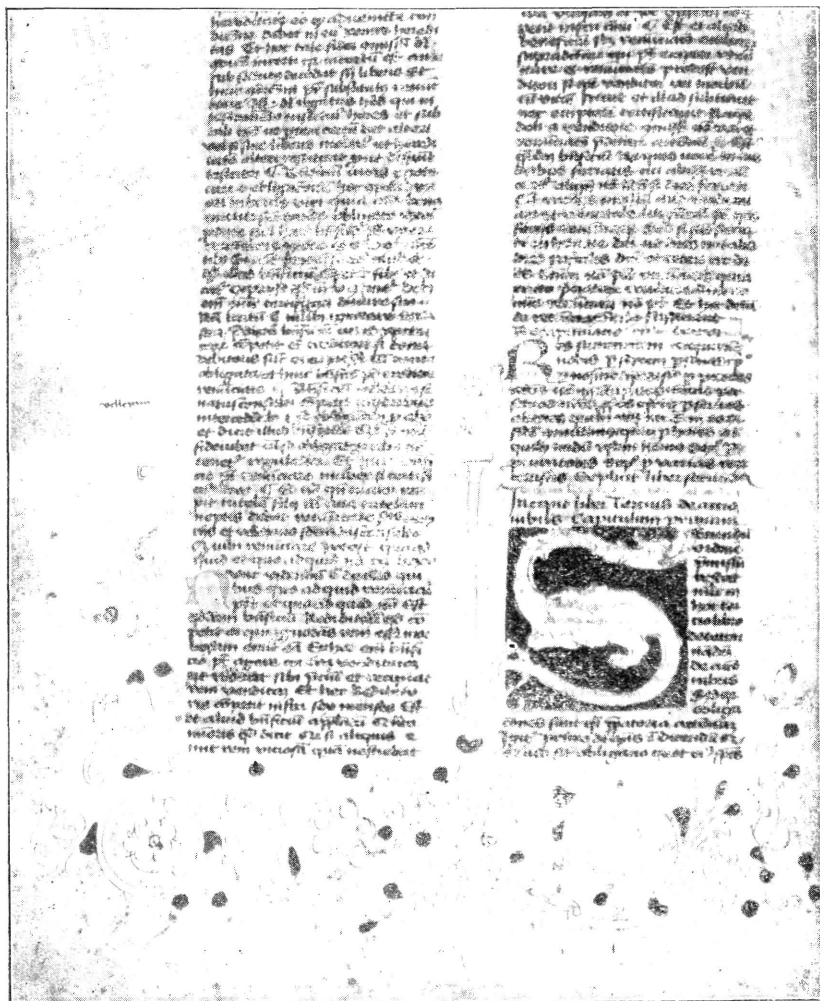
felállítása nem volna lehetséges, az iratokat az állami vagy törvényhatósági levéltárakban óhajtja elhelyeztetni. A kérdés illetén rendezésénél azonban nehézségek merülhetnek fel. Oly helyeken ugyanis, a hol a közjegyzői intézmény törvényileg van szabályozva és a közjegyző az állam által kinevezett személy, ha mindjárt nem is állami hivatalnok, ezt a központosítást törvényhozási uton el lehet intézni. Másképp áll azonban a dolog ott, a hol a közjegyzői irattár az illető közjegyző, illetve közjegyzői iroda tulajdonát képezi, mint pl. Franciaországban. Ily helyeken rendeleti uton alig lehetne a célzt elérni, mert bizonyos, hogy nem egy közjegyző tiltakoznék az ellen a rendelet ellen, mely kimondaná, hogy köteles iratainak egy részétől megválni és régi levéltárát egy központi irattárba beszolgáltatni. Ily helyeken csak magán uton lehet célzt érni. Franciaország egyes városaiban, mint pl. Toulouse-ban és Lille-ben e tekintetben már bizonyos eredményt értek el, ott a régi közjegyzői levéltárak központilag vannak elhelyezve. Egy további kérdés aztán az, hogy milyen föltételek mellett történjék a közjegyzők részéről az iratok beadása a központi levéltárba, minő módon kezeltessenek ott az iratok és mely időből származó iratok adassanak be a központba. Vajjon pl. Franciaországban határidőül a nagy forradalom állapíttassék-e meg és a forradalmat megelőző időből származó iratok szolgáltatassanak be a központba, vagy pedig a forradalom utáni időből származók is és mely évig terjedő időből. Ép így vitás kérdést képezhet aztán a használat is, hogy a tudományos kutatás céljából a közjegyzői iratok mely időpontig legyenek hozzáférhetők. Pasquier erre nézve azt a javaslatot tette, hogy a közjegyzők hatalmaztassanak fel, egyes sajátos eseteket kivéve, a 100 évnél idősebb iratokat a kutatás részére föltétlenül rendelkezésre bocsátani és hatalmaztassanak fel a közjegyzők arra, az érdekeltek hozzájárulásával, hogy levéltáraikat egy központi, akár külön e célra szervezett, akár egy már fennálló nyilvános levéltárban helyezték el. Ezzel együttjárna természetesen az is, hogy a közjegyzők a régi iratokra nézve a titoktartás kötelezettsége alól fölmentessenek és hogy jogositva legyenek az iratokat az érdeklődőkkel közölni, akár lakásukon őrzik azokat továbbra is, akár beadják egy központi levéltárba.

Pasquier fejtegetései, noha kissé hosszadalmasak voltak, sok érdekes dolgot tartalmaztak és a kongresszus figyelmét le is kötötték. Indítványai azonban a kongresszuson sem találtak viszhangra, többen, így pl. Casanova, a nápolyi állami levéltárak igazgatója, ellenezték azt, hogy a közjegyzői levéltárak a kutatás előtt megnyittassanak, a magánjog szempontjából megengedhetetlennek tartva azt. Pasquier módosította ugyan indítványát, a kutatás engedélyét csak a nagyon régi iratokra kívánta kimondatni, de a szakosztály indítványait nem fogadta el.

Antonio Baiao a lissaboni Torre del Tombo levéltárainak igazgatója a levéltári kézikönyvtárak felállításáról és anyagáról terjesztett egy rapportot a kongresszus elé. Szerinte a levéltári kézikönyvtárnak tartalmaznia kell paleographiai és diplomatikai munkákat, bibliographiai kézikönyveket és történelmi lexikonokat, történelmi és földrajzi glossariumokat, históriai nyelvtanokat, oklevéltárakat, az illető ország vagy vidék történetére vonatkozó főbb munkákat, a megfelelő folyóiratokat és csere útján megszerzendők a különböző levéltári kiadványok is. Azonkívül az ő véleménye szerint az incunabulumokat, illetve azokat, a melyekből csak egy példány van meg, nem a nagy könyvtárakban, hanem a levéltári kézikönyvtárban kellene őrizni, minthogy egy incunabulum Baiao argumentumai szerint ép úgy unikum, mint az oklevél. Baiao e kívánság formulázásánál saját levéltárának kézikönyvtárát tartotta szem előtt; e kézikönyvtár a régi megszünt konventek könyvtárából alakult és így a bennük lévő ősnymtatványok is átmentek a belőlük alakított kézikönyvtárba. Baiának az a kívánsága, hogy az incunabulumok a nagy könyvtárakból tétessenek át a levéltárak kézikönyvtáraiba, gyakorlatilag alig volna megvalósítható. Másrészt azt hisszük, hogy a levéltári kézikönyvtáraknak az általa elősorolt tudományszakokon kívül sok esetben még egyes specziális szakokra is ki kell terjeszkedni. Nélkülözzük pl. felsorolásában a genealógiai és heraldikai munkákat és kézikönyveket, melyekre egyes levéltárakban nagy szükség van, így teszem a m. kir. országos levéltárban avagy a M. N. Múzeum levéltárában.

Muller, Feith és Fruin hollandi levéltárnokok egy közös rapport-ot adtak be a levéltárak regesztázásáról és az inventáriumok elkészítésének módjáról. A kongresszus ezt a kérdést

vörös festékkel vannak írva, maguk a kezdőbetűk kék vagy vörös festékkel. A summa három könyvre oszlik. Minden könyv kezdőbetűje nagyon diszesnek készült. (1. és 2. ábra.) A miniator

1. ábra. A «Summa» egyik kezdőbetűje.

például az első lap díszítésénél nemcsak a vörös alapfestéket, de a léczekre a lap alján és jobboldalán az aranyat is felrakta, de azután, mivel úgy látszik, a megrendelő tanácsnak a könyvre

is, a kik a nyilvános dolgozó terem és a tudakozódó iroda teendőit végzik, azonkívül a személyzethez tartozik egy laborans (mouleur), a ki a pecsétkezelésével van megbízva. A titkári hivatal működéséről havonként jelentést tesz, az év végével pedig az egyes hivatalnokok által tett jelentéseket összefoglalva egy végjelentést nyújt be a főlevéltárnoknak. Időközönként aztán a levéltárról és működéséről egy nagy jelentés megy a miniszteriumhoz.

Végül még egy érdekes kérdésre kell kiterjeszkednem, a mely tárgyalás alá ugyan szintén nem került, de a reá vonatkozó rapport a kongresszus tagjai sorában élénk érdeklődést keltett. Ez az a kérdés, hogy mennyiben tartozik a levéltár magánfelek részére genealogiai kutatásokat végezni, eleget tett-e kötelességének azzal, hogy a kutatónak a szükségelt levéltári anyagot kikeresi, vagy pedig köteles-e a kívánt adatot is kikeresni részére. A vélemény, mely e kérdésre a kongresszushoz beérkezett Galabert F. véleménye volt, a ki a negatio álláspontjára helyezkedett. Szerinte a levéltárnok feladata, hogy a kutató által kívánt, vagy részére szükségelt okleveleket, iratokat vagy regisztereket kikeresse, kiadja, illetve, támaszkodva a levéltár ismeretére megjelölje és rendelkezésre adja azt az anyagot, a melyben nézete szerint a keresett adatok feltalálhatók, de a részletes kutatást a kutató maga tartozik végezni. Természetes — és ezt maga Galabert is elismerte — hogy ez az elv a maga egész merevségében nem vihető keresztül, mert előfordulhat, hogy a levéltárnoknak kell a részletes munkát is elvégezni. Így pl. ha a kutató nem tartózkodik helyben és csak néhány adatra van szüksége, melyek kedvéért nem teheti meg az esetleg hosszabb utat a levéltár székhelyére, vagy ha pontosan meg tudja jelölni az időt és a személyt, a melyből és a mire adatra van szüksége. Ez főleg az anyakönyvekre nézve áll. ha a kutató megtudja mondani, hogy mely évből miféle adatra van szüksége. Egy másik eset előállhat akkor, ha valamely szabatosan megjelölt adatot bonyodalmasabb uton, különböző inventariumokból kell kikeresni, a melyekben a laikus kutató nem, de a levéltárnok könnyen el tud igazodni. Ez esetek megítélése és elbírálása a levéltárosok tapintatától és belátásától függ, de követendő elvül kellene azért mégis kimondani Galabert véleménye értelmében,

hogy a levéltárnok magánosok részére semmiféle genealogiai, családtörténeti kutatást nem köteles eszközölni. Hogy ez mit jelent, csak az tudja megítélni, a ki már maga is abban a helyzetben volt, hogy magánfelek genealogiai, családtörténeti vagy címertani kérdésekkel zaklatták.

IV.

A kongresszus második osztálya, a könyvtári szakosztály részére a központi bizottság 29 kérdőpontot állított össze, a melyek között nem egy volt, a melynek megvalósítása az összes könyvtárak közös érdekét képezné.

A megállapított kérdőpontok közül néhányra nem érkezett be vélemény, azonban a kongresszuson reájuk vonatkozó indítványok nyújtottak be, melyeket a kongresszus el is fogadott. Egy ilyen kérdés volt az egyetemi dissertatiók osztályozása, katalogizálása és azok megszerzése, melyre nézve Paul Vanrycke lillei egyetemi könyvtárnok nyújtott be egy indítványt, a mely szerint az egyes államok egyetemei lépjenek egymással meg egyezésre a dissertatiók kicserélése végett, továbbá, hogy akár a kormányok, akár az egyetemek között történő megállapodás útján történjék intézkedés, hogy az amerikai dissertatiók az európai egyetemek részére megszerezhetők legyenek. Oly államokban, a hol az egyetemi tézisek bibliographiája még nincs meg, történjék gondoskodás, hogy egy ily bibliographia elkészüljön, valamint hogy a könyvtárak mielőbb fogjanak hozzá az egyetemi tézisek szakszerű feldolgozásához.

A XII. kérdés bizonyos tekintetben a munkamegosztásra vonatkozott, a mennyiben arról volt benne szó, vajlon nem volna-e helyén való a nagy városokban nagyobb, szellemi központokban létező nyilvános nagy könyvtárak tovább fejlesztését bizonyos irányokban korlátozni olykép, hogy a könyvtárnak bizonyos tudományszakokra vonatkozó anyaga az illető tudományszakkal foglalkozó intézetek, intézmények könyvtárának adassék át, a mely aztán e speciális könyvtárt tervszerűen és nagyobb terjedelemben tovább fejlesztené ki. Konkrét példa volna erre az, ha pl. a budapesti tud. egyetemi könyvtár pl. a régészetre vonatkozó anyagát a M. N. Múzeum régiségtárának adná át és ez gondoskodnék aztán e szakkönyvtár további tervszerű fej-

lesztéséről. E kérdésre vonatkozólag Lyster dublini könyvtárnok adatott be egy rövid indítványt, mely kimondja, hogy egy nyilvános nagy könyvtár állománya ily módon meg nem esonkítható, mert ezzel a könyvtár generalis jellege szenvedne esorbát.

A könyvtárak egymásközi kölcsönviszonyára nézve Langlois abbé Párisból nyújtott be egy indítványt, mely kimondatni kéri, hogy a felsőbb oktatásügyet szolgáló intézetek könyvtárai direkte kölcsönözthessenek a könyvtárakból, tehát vonassanak be e könyvtárak egymásközi kölcsön forgalmába. Ch. Mortet, a párisi Bibliothèque St. Geneviève könyvtárnoka pedig azt indítványozta, hogy a tudós társaságok szólíttassanak fel, hogy folyóirataik, vagy közleményeik évi utolsó füzetének borítékán közöljék kiadványaik teljes jegyzékét.

Az itt ismertetett indítványokat a kongresszus, úgy a szakosztály, mint a plenum, elfogadta és kimondotta, hogy azok megvalósítását a maga részéről óhajtandónak tartja.

Azok között a kérdések között, a melyekre nézve a kongresszushoz rapportok nyújtattak be, első helyre teszem azt a kérdést, a mely a könyvtárnokok anyagi helyzetére vonatkozott és a melyre nézve a kongresszus előtt három rapport feküdt.

Az elsőt James Duff Brown, a londoni Islington Public Libraries főkönyvtárnoka adta be, a melyben a brit viszonyokról szól. Megkülönbözteti a következő könyvtárakat: állami, egyetemi, alapítványi jelleggel bíró könyvtárakat, (Endowed libraries) társulati könyvtárakat, klubok és hasonló intézmények könyvtárait (Subscription libraries), a londoni municipális könyvtárakat, végül a vidéki, ír és skót könyvtárakat. Az endowed libraries alatt azokat a könyvtárakat érti, melyeket magán egyének, vagy testületek, alapítottak és tartanak fenn a maguk költségén, nyilvános hozzájárulás nélkül. A tisztviselők közül a következők fizetésére közöl adatokat: chief-librarians, sub-librarians, branch-librarians, chief-assistants, senior-assistants, junior-assistants. Az egyes könyvtárak és tisztviselőkre nézve a fizetésekről a következő adatokat közli:

I. Állami könyvtárak.

Chief-librarian. Minimális fizetési tétel 300—1000 font, maximális fizetési tétel 500—1500 fontig, minimális átlag 510, maximális átlag 748 font. Ehhez járul még a természetbeni lakás.

Sub-librarian. Minimum 120—700 font, maximum 300—800 font, minimális átlag 358, maximális átlag 480 font.

Chief-assistant. Minimum 400—520 font, maximum 500—700 font, átlag 480, illetve 590 font.

Senior-assistant. Minimum 70—300 font, maximum 180—500 font, átlag 190, illetve 366 font.

Junior-assistant. Minimum 60—150 font, maximum 100—300 font, átlag 110, illetve 228 font.

II. Egyetemi könyvtárak.

Chief-librarian. Maximális fizetés 220—1000 font, átlag 483 font.

Sub-librarian. Maximum 100—500 font, átlag 262 font.

Senior-assistant. Minimális fizetés 60—125 font, maximális 80—250 font, átlag 91, illetve 154 font.

Junior-assistant. Minimum 26—70 font, maximum 33—120 font, átlag 52, illetve 80 font.

III. Endowed libraries.

Chief-librarian. Minimum 100—300 font, maximum 150—600 font, átlag 180, illetve 380 font.

Sub-librarian. Minimum 50—100 font, maximum 70—220 font, átlag 72, illetve 163 font.

Senior-assistant. Minimum 30—65 font, maximum 50—140 font, átlag 52, illetve 95 font.

Junior-assistant 12—70 font.

IV. Társulati könyvtárak. Erre nézve pontos adatok, az adatok sokfélesége miatt, nem közöltettek. A rapport csak annyit jegyez meg, hogy a chief-librarian fizetése 52—600 font között váltakozik.

V. Subscription-libraries.

Chief-librarian. Minimum 145—200 font, maximum 210—280 font, átlag 105, illetve 252 font.

Sub-librarian. Minimum 78—100 font, maximum 95—120 font, átlag 86, illetve 105 font.

Senior-assistant. Minimum 13—50 font, maximum 45—70 font, átlag 29, illetve 54 font.

Junior-assistant. Minimum 13—18 font, maximum 22—39 font, átlag 15—32 font.

VI. Londoni községi könyvtárak.

Chief-librarian. Minimum 200—600 font, maximum 250—700 font, átlag 275, illetve 386 font.

Sub-librarian. Minimum 90—200 font, maximum 93—450 font, átlag 125, illetve 180 font.

Branch-librarian. Minimum 65—170 font, maximum 104—225 font, átlag 125, illetve 168 font.

Chief-assistant. Minimum 50—130 font, maximum 80—156 font, átlag 80, illetve 115 font.

Senior-assistant. Minimum 30—90 font, maximum 60—250 font, átlag 58, illetve 95 font.

Junior-assistant. Minimum 20—65 font, maximum 30—91 font, átlag 29, illetve 52 font.

Ebben az osztályában a könyvtáraknak a sub-librarian és a branch-librarian természetbeni lakást élvez, melynek értéke 50 font.

VII. Vidéki, skót és ír községi könyvtárak.

Ezen könyvtáraknál a könyvtári tisztviselők fizetése különböző és attól a dotatiótól függ, a melyet a könyvtár az adóösszezből húz. Így pl. 1000 font alatti összeggel dotált könyvtáraknál a chief-librarian átlag 132 fontot, 4000 fontig terjedő összeggel dotált könyvtáraknál átlag 278 fontot, 8000 fontig terjedő dotatió-nál átlag 382 fontot, 16.000 fontig terjedő dotatió-nál átlag 468 fontot és 30.000 fonton alul dotált könyvtáraknál átlag 515 fontot kap. Megjegyzendő, hogy a vidéki könyvtárak évi jövedelme az adóösszezből váltakozó, van olyan, melyre 9 font és olyan, a melyre 28.000 font esik.

A nyugdíjat illetőleg az állami könyvtárak tisztviselőire a törvényes rendelkezések mérvadóak, a mely szerint 40 évi szolgálat után az illető a fizetés felére tarthat mint maximális nyugdíjra igényt. A nyugdíjbavonulás 60 évvel történik, de a 65. életév betöltésével kötelező. Az évi szabadságidő különböző terjedelmű, az állami könyvtárakban a chief-librarian 48, a sub-librarian 36, a a first-class assistant 28, a second-class assistant 18 napra tarthat igényt, az egyetemi könyvtáraknál a szabadságidő rendszeren hosszabb. A municzipális könyvtáraknál különböző, pl. chief-librarian részére 1 hónap, de van olyan könyvtár is, a hol csak két hét a szabadságideje, igaz, hogy ilyen csak egy van. A hivatali időre nézve is eltérők a rendelkezések, van olyan állami könyvtár, a hol pl. a hivatalos órák száma heti 42, vannak esetek, a mikor a tisztviselő heti fél napi szabadságra tarthat

igényt, az egyetemi könyvtárak hivatali óraszámára 33 és 43 között váltakozik, átlag 34 óra hetenként.

George F. Bowerman a washingtoni Public Library könyvtárnoka, az amerikai viszonyokat ismertette. A könyvtári tisztviselők fizetésére nézve, sajnos, nem közölt oly részletes adatokat, mint Brown az angol viszonyokról. Adott ugyan egy táblázatos áttekintést, a mely azonban csak azt mutatja, hogy az egyes fizetési fokokban mennyi a férfi és mennyi a női tisztviselő. Adatai az Egyesült-Államok tanulmányi felügyelője által végzett vizsgálat eredményén alapulnak. Ezek szerint pl. 600 dollárig terjedő fizetésben 375 férfi és 2560 nő részesült, 600—1099 dollárig 459 férfi és 2715 nő, 1100—1999 dollárig 400 férfi és 326 nő, 2000 dolláron felüli fizetésnél aztán a számarány egyszerűen rohamosan megváltozik, 2000—2999 dollárig terjedő fizetést 142 férfivel szemben csak 19 nő, 3000—4999 dollárig terjedőt 64 férfivel szemben csak 1 nő élvez, 5000 dolláron felülit pedig 19 férfi, de egy nő sem kap, a minthogy egyáltalában a nagyobb könyvtárakban a chief-librarian állásokat túlnyomóan férfiak töltik be. Általában véve a nagyobb könyvtárakban a first assistant librarian fizetése 1500—4000 dollárig, a department chief 900—2000 dollárig terjedő fizetést húz, 6000 dollárnyi fizetésben 4, 6500, 7500, 8000 és 10.000 dolláros fizetésben pedig 1—1 tisztviselő van. Egyes egyetemek könyvtárainál a főkönyvtárnok 2500—3000 dollárig terjedő fizetésben részesül és ezt lehet általános fizetési foknak tekinteni, a nemzeti, állami, és községi könyvtárak igazgatóira nézve. Rosszul állanak azonban a könyvtárnokok a nyugdíj tekintetében, legnagyobb részük e tekintetben biztosítva nincsen, csakis egyes könyvtáraknál van a nyugdíjkérdés rendezve. A munkaidőt illetőleg a rendes munkaidő napi 7 óra, némely helyen 8 óra, általánosságban heti 40 óra, ott, a hol a könyvtár napi 12—13 órán át van nyitva, a személyzet megfelelőleg van beosztva. Az Egyesült-Államokban különben sok helyt a könyvtár vasár- és ünnepnap is nyitva van, a mikor is a személyzet megfelelően redukált számban végez szolgálatot és pedig külön díjazás mellett. A rendes szabadság 1 hónap, néhol több, néhol kevesebb, néhol a fiatalabb tisztviselő kevesebb szabadságot élvez, másutt a szolgálati idővel a szabadság terjedelme is növekedik bizonyos megállá-

píftott maximumig. Betegség czimén 12—30 nap mulasztható következmények nélkül, némely helyen rövidebb ideig tartó betegség esetére fél fizetés jár, máshol a helyettesítés meg van engedve. Némely könyvtárnál tanulmányi czélokra engedélyezett szabadságidőre fizetés nem jár. A könyvtárnoki qualifikációt illetőleg rendszeren a chief-librarianától a baccalaureatusi fokot kívánják meg, nagyobb könyvtáraknál az assistensek részére ugyancsak e fokozatot kívánják meg, kisebb könyvtáraknál megelégesznek felsőbb iskolai tanulmányok kimutatásával. Ujabb időben azonban mindinkább szokásba jön, hogy a magasabb fokozatokra szóló kinevezésnél megkövetelik az Amerikában 1—2 évre terjedő tartammal tartott könyvtári kurzusok hallgatásának igazolását.

Bernhard Lundstedt, a stockholmi királyi könyvtár első könyvtárnoka a svéd viszonyokat ismertette. Előadásából kiveszem a következő adatokat. A stockholmi kir. könyvtárban az igazgató fizetése 7866 frank,¹ személyi pótlék 3450 frank, drágasági pótlék 1104 frank, a conservateur fizetése 4968 frank, személyi pótlék 2484, drágasági 552 frank, a könyvtárnok fizetése 3036 frank, személyi pótlék 2070 frank, drágasági 414 frank. Azonkívül a conservateur két ötödéves pótlékban részesül, melyek mindegyike 690 frankot tesz ki, a könyvtárnok három ötödéves pótléket kap, ugyancsak 690 frankot. Ez ötödéves pótlékok a nyugdíjnál is számításba jönnek. Az uppsalai és lundi egyetemi könyvtárnál az igazgató fizetése 6900 frank, személyi pótlék 3450 frank, és egy 828 frankot kitevő, a fizetésbe a nyugdíjnál beszámítandó ötödéves pótlék. A conservateur fizetése 4968 frank, 2489 frank személyi pótlék és két 690 frankos ötödévi pótlék, a könyvtárnoké 3036 frank, 2070 frank személyi és három 690 frankos ötödéves pótlék. Ezek az ötödéves pótlékok a nyugdíjba beszámíttatnak. Az előléptetési viszonyok Svédországban nem valami nagyon jók, 55 éves kora előtt alig éri el valaki az igazgatói állást, 47 éves korában rendszeren a conservateuri, 41—42 éves korában a könyvtárnoki állást éri el a tisztviselő. A munkaidő 6 óra naponként, a kinevezett tisztviselők 6 heti szabadságidőre tarthatnak igényt, helyettesítés esetén a személyi pótléket a helyettes kapja. A nyugdíjaztatás a 67. életévvel áll be, 35 évi szol-

¹ A fizetési összeget frankban adom, a svéd pénzegység a korona, 100 korona körülbelül 138 franknak felel meg.

gálat után, amikor az illetőnek teljes fizetésre van joga, a személyes pótlék nélkül. Az özvegyi nyugdíj 1656 koronát meg nem haladhat.

A kongresszus a levéltárnokok helyzetét illetőleg Giraud-Mangin nantési könyvtárnok indítványát fogadta el, a mely azt kívánja, hogy a könyvtárnokok fizetés, előléptetés és nyugdíjazás tekintetében az állami és községi magasabb tisztviselőkkel helyeztessenek egy rangba. Az indítvány különösen a franciaországi községi, törvényhatósági könyvtárnokok érdekét kívánja szolgálni, kiknek állását nagyon sok esetben alárendelt állásnak és sok helyt inkább csak tiszteletbeli állásnak nézik.

A könyvtárnokok helyzetének kérdésével kapcsolatos volt a könyvtárnoki minősítés kérdése is, ép úgy, a hogy a levéltári szakosztályban a levéltárnokoké is tárgyalás alá került volt. Erre nézve a kongresszus hozzájárult Giraud-Mangin nantési városi könyvtárnok indítványához, a mely azt kívánja, hogy a könyvtárnokok szakkiképzésére kellő gond fordíttassék akár külön iskolák, kurzusok útján, akár képesítő vizsgálatok útján, a melyeknek minősége, az egyes országok könyvtárnoki egyesületei által állapítandók meg. Ezzel kapcsolatosan Giraud-Mangin ismertette azt a képesítést, a mely Franciaországban a könyvtárnokoktól megkívántatik. Franciaországban a könyvtárak három csoportba oszthatók, az elsőbe tartoznak a Bibliothèque Nationale és párisi állami könyvtárak, ú. m. a Mazarine, Arsenal és Ste. Geneviève könyvtára, a másodikba az egyetemi könyvtárak, a harmadikba a törvényhatósági (városi) könyvtárak. Ez utóbbiak ismét két csoportra oszlanak, ú. m., bibliothèques classées és b. non classées. Az előbbieket alatt azokat értik, a melyek nemcsak megfelelő alappal rendelkeznek, hanem a törvényhatóság részéről ezenkívül még rendes dotációban részesülnek. Az utóbbiaknál a könyvtárnoki állás nem ritkán tiszteletbeli és semmiféle qualificatióhoz nincs kötve, a polgármester, a maire, azt nevezheti ki a könyvtárnoki állásra, a ki neki tetszik, semmi irányban sines megkötvé. A bibliothèques classéesre nézve bizonyos rendelkezés áll fenn, a mely a könyvtárnoki qualificatiót illetőleg a pályázótól az École des Chartes kurzusainak elvégzését és az iskola bizonyítványát a sikerrel letett vizsgáról követeli, vagyis a könyvtárnok az École des

Chartes által kiállított, archiviste-paléographe oklevelét tartozik felmutatni. Azoktól, a kik ez oklevélnek nincsenek birtokában, egy vizsga letévése kívántatik meg, a mely két részből áll, írásbeli és szóbeli részből, az utóbbi felöleli a bibliográfiát, a városi könyvtári szolgálatra vonatkozó kérdéseket, azonkívül fakultative az ikonográfiát, numizmatikát, vagy a városi levéltári szolgálatot. Az írásbeli vizsgálat a következő pontokat foglalja magában: 1. írásbeli dolgozat az általános bibliográfia, vagy a városi könyvtári adminisztratio köréből vett kérdéscről, 2. latin, vagy a jelölt által választandó idegen nyelvű szövegnek írásbeli magyarázata, szótár segélye nélkül, 3. régi és újabb, különböző tárgyú könyveknek könyvtári feldolgozása (naplózás és katalogizálás), 4. középkori és újkori francia szövegnek átírása és két kéziratnak katalogizálása. A mint ebből látható, a minősítés letételében e rendelkezések elég szigorúak, csak-hogy a gyakorlatban az a baj, hogy a rendelkezések rendeleti uton történtek, az 1884. évi törvényt tehát, a mely a törvényhatóságoknak hivatalnoki állások betöltésére nézve szabad kezet enged, hatályon kívül nem helyezték, úgy hogy a törvényhatóságok voltaképen nem volnának kötelesek e rendelkezéseket tekintetbe venni. Tényleg úgy áll azonban a dolog, hogy a nagy törvényhatósági (városi) könyvtárakban majdnem mindenütt az École des Chartes volt növendékeit találjuk a könyvtárnoki állásokban, másfelől a képesítő vizsga elvileg csak a bibliothécaire en chef-től kívántatik meg, a sous-bibliothécaire-k a kötelező vizsga nélkül is kineveztetnek. Fennáll azonban egy nagy anomália. A városi könyvtárnoki állás betöltésére képesítő bizonyítvány nem képesíti annak tulajdonosát arra, hogy az egyetemi könyvtárak szolgálatába léphessen, úgy hogy Giraud-Mangin kívánsága, hogy a francia könyvtárakra nézve egy egységes minősítés létesíttessék, mely egyformán képesít valamennyi könyvtárra, nagyon is jogosult.

A könyvtári építkezések tekintetében, Polain párisi könyvtárnok indítványára a kongresszus azon óhajának ad kifejezést, hogy az új könyvtári épületek tervei mindig bocsáttassanak a könyvtárnokok felülvizsgálata alá, a minthogy a könyvtárnokoknak korlátlan joguk legyen a terveken változtatásokat eszközölni. A szakosztály előtt feküdt még Amian L. Champneys angol

építész rövid értekezése a könyvtárak építéséről és a belső berendezésüknél követendő elvekről. Amit Champneys ebben a könyvanyag elhelyezésére szolgáló épületekről, a gördíthető könyvszekrényekről, az olvasótermek világításáról, elhelyezéséről, a kölcsönzést közvetítő helyiség elhelyezéséről, a könyvtárak tűzbiztonsága tekintetében teendő intézkedésekről stb. szól, azok mind közismert dolgok, a melyek semmi újat nem tartalmaznak és minden könyvtári kézikönyvben bennfoglaltatnak.

Röviden végezhetek Sury brüsszeli könyvtáros indítványával, a mely a bureau de renseignement kérdéséről szólt és a melynek megfelelőleg a kongresszus azon óhajnak adott kifejezést, hogy az egyes országokban valamelyik nagy könyvtárral kapcsolatosan rendeztessék be egy iroda, a mely a könyvtárak kérdézősködéseire fölvilágosítást ad, tehát egy a németek által «Auskunfts-bureau»-nak nevezett iroda létesítése kívántatik ez indítványban. A berlini királyi könyvtár épületében a német könyvtárakra nézve már évek óta működik egy ily Auskunfts-bureau, mely a Gesamtkataloggal együtt a Zentralstelle der deutschen Bibliotheken-t alkotja. A Zentralstelle szervezetével és működésével foglalkozott dr. Richard Fricknek, a berlini kir. könyvtár főkönyvtárnokának rapportja. A Zentralstelle szervezete és működése egyébiránt közismeretes, úgy, hogy Frick rapportjával bővebben nem foglalkozunk.

A nemzetközi könyvkölcsönzést illetőleg Van den Gheyn jezsuita atya, a brüsszeli kir. könyvtár kézirati osztályának őre egy indítványt adott be, melynek értelmében a kongresszus kimondotta, hogy kéziratok kikölcsönzésénél az eddig szokásban volt diplomáciai közvetítés lehetőleg mellőztessék. Van den Gheyn röviden okadatoolta meg indítványát, melynek fontossága kézenfekvő. A diplomáciai közvetítés oly tetemes idővesztéssel jár, hogy nincs arányban a használat időtartamával. Egy, mondjuk három hétre szükségelt kézirat elküldésének kieszközlése néha három hónapig tart és míg a kézirat diplomáciai uton visszaküldetik, ismét három hónap mulik el, úgy, hogy egy háromheti használatra az ide-oda küldés fél évet vesz igénybe. Nagyobb garanciát arra, hogy a kikölcsönzött kézirat el nem veszik, a diplomáciai közvetítés sem nyújt. E kérdéssel különben már az 1904. évi római nemzetközi történelmi kongresszus

is foglalkozott és hozott is egy oly határozatot, hogy kéziratok, oklevelek stb. kikölcsönzésénél a diplomáciai út mellőztessék. E határozat folyamányaként az egyes kormányok foglalkoztak is e kérdéssel és a m. kir. vallás- és közoktatásügyi kormány fölhívására annak idején dr. Láncezy Gyula budapesti egyetemi tanár adott is véleményt e kérdésben. Véleményében, ha jól emlékszünk, nemcsak a kéziratok, oklevelek kikölcsönzésénél óhajtotta mellőztetni a diplomáciai közvetítést, hanem a nyomtatványok kikölcsönzésénél is, elsősorban az olasz könyvtárakat tartva szem előtt, melyek külföldre még nyomtatott anyagot sem küldenek diplomáciai megkeresés nélkül.

A kongresszus a kormányok által kiadott hivatalos nyomtatványok kérdésével is foglalkozott. Tomesányi Vilmos Pál, a m. kir. igazságügyminiszter kiküldötte indítványt tett: mondja ki a kongresszus, miszerint óhajtja, hogy a kormányok évenként tegyék közzé hivatalos kiadványaik jegyzékét, legalább is azokét, melyek a nagyközönség által is megszerezhetők. A kongresszus ezt az indítványt magáévá is tette. A kormányok kiadványaival foglalkozott Miss Adelaide H. Hasse-nek, a newyorki Public Library tisztviselőjének rapportja is, a mely az Egyesült-Államok hivatalos kiadványairól szólt. Ebben nagyon érdekes adatok foglaltattak az eladott kiadványok árából befolyt összegekre nézve, így például a Patent Office kiadványaiból 1907-ben 18.000 dollárt vettek be, ugyanannyit a Geological Survey kiadványai után stb. Az Egyesült-Államok hivatalos kiadványairól külön jegyzékek is jelentek meg és e példát jelenleg már több amerikai állam is követi. Magánuton is készültek jegyzékek a hivatalos kiadványokról így például Brooker 1908-ban négy kötetben adta ki e kiadványok jegyzékét, 1907-ben pedig a Carnegie Institution of Washington megkezdte e kiadványok indexének közzétételét, melyből eddig kilencz kötet jelent meg.

A nemzetközi csereviszony létesítésével, illetve szervezésével a kongresszus szintén foglalkozott. Paul Brockett a Smithsonian Institution assistant librarianjének rapportja ennek az intézetnek működését ismertette és azt az indítványt tette, hogy a tudományos és irodalmi társaságok ép úgy, mint az egyes kormányok egyesüljenek arra, hogy a nemzetközi csereviszonyban hivatalos közbenjárás létesüljön. Rapportja abban konkludált,

hogy az összes civilizált nemzetek lépjenek be a nemzetközi csereviszonyba, vegyenek részt ebben az összes tudományos társulatok és intézetek, a kormányok bocsássanak kiadványaikból elegendő számú példányt a csereviszony céljaira rendelkezésre, valamint, hogy a csereviszony lebonyolítására megfelelően felszerelt és kellő személyzettel ellátott irodák létesítenek. Charles Sury a nemzetközi csereviszony belga részében teendő reformokról beszélt és bővebben kiterjeszkedett a belga csereviszonyt eszközölő intézet fejlődésére és szervezetére. Ő maga részéről azt indítványozta, hogy a nemzetközi csereviszonyban résztvevő államokban a csereviszonyt közvetítő intézetek kellőképpen szerveztessenek, vonassanak ebbe bele a könyvtárak vezetői, történjék intézkedés a küldemények gyors expedálása tekintetében, történjék gondoskodás a csereviszonyok tartalmájának növelésére, intézkedést kívánt diplomáciai uton, hogy a csere műveletek minél szélesebb körre kiterjedjenek, hogy minél több állam lépjen be a nemzetközi cserepéldányok kötelekébe és hogy ennek megfelelőleg minél több csereközvetítő-iroda állíttassék föl. A kongresszus ezeket az indítványokat mind elfogadta, valamint koozjárult Langloisnak Grojean által módosított indítványához, hogy a nemzetközi csereviszonyba, a mennyiben magukat kölcsönösen a cserére kötelezik, a tudományos czélokot szolgáló magán társaságok is vonassanak be.

Nemzetközi központ létesítését czélozta Aug. Collard indítványa a könyvtári duplumokra nézve. A kérdés úgy hangzott, miképen szervezendő a könyvtári duplumok eladása és cseréje. Collard ezt kétféle módon képzei, országok szerint és nemzetközileg. Terve szerint az egyes könyvtárak készítsék el duplumaik lajstromát és pedig, mint czédulakatalogust, valamint a desiderata lajstromát is. Minden országban jelöltessék meg az egyik nagy könyvtár, mint központ, a hová a többi könyvtárak a duplumok és desiderata czéduláit beküldik. E czédulákat egy központi iroda duplumok és desiderata csoportjára osztva egyesíti. Az egyesített jegyzék nyomassék ki és osztassék szét. Az egyes könyvtárak hiányainak kiegészítése már most a duplumok segítségével eladás vagy csere útján történik, elsősorban az illető országok könyvtárai között, a melyek sorába esetleg a speciális czélokot szolgáló könyvtárakat (intézeti és egyéb szakkönyvtá-

rakat) is bele lehetne vonni. A fönmaradt duplumok jegyzéke, valamint a desideratak jegyzéke aztán egy nemzetközi központba küldendők be, a mely hasonlókép járna el a nemzetközi szövetségbe belépett államok könyvtáraival szemben. A fölmerülő költségeket az egyes államok saját magukra nézve viselnék, a nemzetközi központ költségeihez pedig mindegyik állam hozzájárulna. Indítványa a kongresszus által el is fogadtatott.

A könyvek lebélyegzésének módja szintén szóba került a kongresszuson. James D. Stewart, a londoni Islington Public Libraries könyvtárnoka egy rövid rapportban fejtette ki erre vonatkozó nézeteit. Foglalatja a következő: köralakú $\frac{3}{4}$ hüvelyk átmérőjű érczpecsét, festék gyanánt a póstáknál használt festék, a lebélyegzés a címlapon, a könyv első és utolsó lapján történjék, azonkívül a könyv még egy meghatározott lapja is bélyegeztessék le. Az egész oldalt elfoglaló képek az előlapon bélyegeztessenek le és pedig olykép, hogy a bélyeg kis részben a nyomásra is ráessék. A könyvek kötésének bélyegelésére nézve azt ajánlja, hogy az egy $1\frac{1}{2}$ hüvelyknyi vakbélyegzővel történjék, mely kézinyomda segélyével a könyvtár által nyomassék rá a kötésre. Louis Paris, a brüsszeli királyi könyvtár őre szintén foglalkozott e kérdéssel és fejtegetésének eredményekép azt az indítványt nyujtotta be: mondja ki a kongresszus, hogy a könyvek lebélyegzése a cím hállapján történjék oly módon, hogy a bélyeget sem kivágás, sem mosás útján ne lehessen eltávolítani anélkül, hogy a könyvnek e jelentős része erősebben meg ne csonkíttassék, miáltal a könyv úgy a bibliofilekre, mint a kereskedőkre nézve értékében erősen veszítene. Festékül olajos festéket ajánlott. Indítványát a kongresszus magáévá tette.

Paul Otlet a dépot légal kérdéséhez nyujtott be egy indítványt, a mely úgy szólt, hogy minden államban történjék intézkedés arra nézve, hogy az újonnan megjelenő nyomdatermékekről lehetőleg teljes jegyzék készüljön. Ez a jegyzék, illetve központi nyilvántartás (enregistrement) bibliográfiai czélokot, a szerzők jogvédelmét és a könyvtárak érdekeit volna hivatva szolgálni. Ott, a hol a dépot légal intézménye fönáll, a jegyzék elkészítésénél a bibliográfiai szabályoknak megfelelőleg járjanak el. Thomas Solberg, a washingtoni Register of Copyrights tisztviselőjének rapportja az amerikai viszonyokról adott rövid

tájékoztatót. Amerikában a köteles példányok rendszere nem ismeretes és csakis azokra a sajtótermékekre kötelező a beküldés a Copyright Office-ba, a melyekre nézve a Copyright law, a szerzői és kiadói jogvédelemről szóló törvény rendelkezései igénybe kívánnak vétetni. A Copyright Office, a Library of Congress egyik departmentjét képezi. A Copyright law rendelkezése értelmében a beküldött nyomdatermékekről jegyzék készül, a mely négy részre oszlik: *a)* könyvek, szindarabok és térképek, *b)* folyóiratok, *c)* zeneművek, *d)* vegyesek, ú. m. eredeti művészi alkotások, fényképek, metszetek, chromok és lithographiák.

Könyvtárnokaink előtt ismeretes körülmény, hogy az American Library Association és a Library Association of the United Kingdom 1908-ban a kataloguscédulák készítésére egy általános szabályzatot állapított meg. A kongresszus elé a központi bizottság egy oly értelmű kérdést is terjesztett a többek között, vajjon nem volna-e lehetséges és czélszerű a kontinentális könyvtárnoki egyesületek részéről tanulmányi bizottságokat kiküldeni, melyek az amerikai és az angol egyesülettel érintkezésbe lépve a kataloguscédulák elkészítésének módjára egy nemzetközileg érvényes szabályzatot alkotnának. A belga levéltárnokok és könyvtárnokok egyesülete 1910. február havában tartott ülésén, a midőn a kongresszus részére e kérdést megszövegezte, egy három tagú bizottságot küldött ki, mely e kérdést tárgyalja és a kongresszus elé egy már kész javaslatot terjesszen. A bizottság tagjai voltak: P. Grojean, a brüsszeli Bibliothéque Royale conservateur-adjoint-je, P. Maes, a belga parlament főkönyvtárnoka és L. Stainier, a brüsszeli kir. könyvtár administrateur inspecteurje. A bizottság az előbb említett egyesület könyvtári szakosztályának 1910. július 2-án tartott ülésén terjesztette elő jelentését. Két szempontból tárgyalta a kérdést: *a)* szükséges-e egy nemzetközi megállapodást létesíteni a kataloguscédulák elkészítésére, *b)* alapul vehetők-e az angol és amerikai szabályok ily nemzetközi szabályzathoz? A válasz a bizottság részéről az volt, hogy ily általános érvényű szabályzat csak akkor alkotható, ha ahhoz az egyes országok könyvtárnoki egyesületei hozzájárulnak, az angol-amerikai szabályok megfelelő módosításra szorulnak, különösen azokra a pontokra nézve, a melyek speciálisan az angol, illetve

amerikai viszonyokra vonatkoznak, valamint hogy az egyes nyelvekre nézve külön szabályok volnának megállapítandók. A kongresszushoz aztán ennek megfelelőleg O. Grojean egy négy pontból álló indítványt nyújtott be, mely úgy hangzott, hogy az alfabetikus czédulakatalogus elkészítésére nemzetközi szabályzat készüljön, a szabályok az egyes nyelvekre való tekintettel állapíttassanak meg és pedig az illető országok könyvtárnokainak egyesülete által és hogy a nemzetközileg érvényes szabályzat az egyes államok könyvtárnokainak, egyesületeinek közös hozzájárulásával készüljön el. Egyúttal indítványozta, mondja ki a kongresszus, hogy ez irányban a közvetítő szerepet a belga levéltárnokok és könyvtárnokok egyesületére bizza. Ezt az indítványt a kongresszus határozatilag kimondotta.

Végül a kongresszusnak még egy határozatát közlöm, a melyre bővebben — minthogy teljesen speciális szakkérdés — nem terjeszkedem ki. Ez Miss Giffin indítványa, mely a vakok részére készülő nyomtatványokról szolt. Indítványa értelmében a kongresszus kimondotta, miszerint óhajtható, hogy a vakok részére előállított könyvek egy nemzetközileg elfogadott módszer szerint készüljenek.

A kongresszus könyvtári szakosztályához benyújtott, de tárgyalás alá nem került rapportok közül csak egyet akarok itt különösebben kiemelni. Häbler Konrád, a berlini kir. könyvtár főkönyvtárnoka jelentését az inkunabulumok Generalkatalogjáról, a mely lényegileg azonos a Mitteilungen des österr. Vereins für Bibliothekswesen 1909. évfolyamában közzé tett czikkel s a melyet folyóiratunk annak idején részletesen ismertetett.